

**«8D02201-Исламтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған
Илесбеков Бижан Оразалиевичтің Ахмад ибн Мансур әл-Испиджаби (480/1087 ж.қ.б.) және оның «Шарх
Мухтасар әт-Тахауи» еңбегі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің**

СЫН-ПІКІРІ

р/н №	Критерийлер	Критерийлер сәйкестігі	Ресми рецензенттің ұстанымы
1	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	<p>1.1 Ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:</p> <p>1) Диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірі);</p> <p>2) Диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауы)</p>	<p>Диссертациялық жұмыс еліміздегі ғылымның даму бағыттары басымдылықтарының ішінен – 7. Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы зерттеулерге және арнайы мамандандырылған бағыттардың ішінен – 7.2. Гуманитарлық ғылымдар саласындағы іргелі, қолданбалы, пәнаралық зерттеулер: 7.2.6. Қоғамды жағдайындағы дін, тарих пен мәдениеттің, әдебиет пен тілдің, дәстүрлер мен құндылықтардың ортақтығы бабына сәйкес келеді.</p> <p>«8D02201-Исламтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін мемлекет бюджетінен қаржыландырылған докторантура аясында әзірленген диссертация жұмысы.</p>

		3) Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету)	
2	Ғылымға маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады /қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған /ашылмаған.	Аталған зерттеу жұмысы Қазақ жерінен шыққан ғалым Ахмад ибн Мансур әл-Испиджабидің фикһ саласында жазған қолжазба еңбегін исламтанулық әрі деректанулық тұрғыдан зерттеу арқылы ғылымға елеулі үлес қосып, бабалар мұрасын жаңғыртып, соның себебімен еліміздегі діни тұрақтылықты сақтауға септігін тигізеді. Диссертант зерттеу жұмысында осы тақырып аясында алдыңғы жазылған диссертацияларды оқып, оларды сыни тұрғыдан талдап, олардың қателескен жерлерін көрсеткен. Сондай-ақ автор Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегінің нақты қолжазба нұсқасына қол жеткізуді басты мақсат етіп, нәтижесінде көптеген қолжазба нұсқалардың арасынан үш қолжазба нұсқасын нақты Ахмад әл-Испиджабиге тиесілі деп дәлелдеуі құнды саналады.
3	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған	Диссертанттың зерттеу жұмысын өзі жазуының деңгейі жоғары. Диссертант жұмысты өз бетінше ізденіс негізінде жазғаны, тараулар арасындағы логикалық байланыс пен сабақтастық, ойларын тұжырымдауы және дәйектемелерді қолдануы жоғары

			бағаланады. Сонымен қатар, жұмыстың ғылыми стилі, дәлелділігі мен жеткізу тілінің түсініктілігін атап өту қажет. Қосымшада зерттеу барысында табылған ғалымның құлпытасының суреті, жұмыста сүйенген негізгі қолжазба нұсқаларының алғашқы беттерінің суреттері берілген. Диссертациялық жұмыс ғылыми талаптарға сай жазылған, мазмұны логикалық және түсінікті етіп ғылыми тілде оқырманға жеткізілген деген пікірдемін.
4	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) жартылай негізделген; 3) негізделмеген	Диссертацияның өзектілігі Мәуереннаһр аймағында өзіндік орны бар, мәдениет пен ғылымның орталықтарының бірі саналатын Испиджаб қаласы және ол қаладан шыққан ислам ғұламалары мен олардың ислами мұрасын зерттеуінде көрініс табады. Өйткені Қазақ жерінен шыққан әр ғасырдағы ғалымдардың ислами-ғылыми мұрасын зерттеу тарихымызды одан әрі байыта түседі. Өкінішке орай бабаларымыздың еңбектерінің көбісі әлі күнге қолжазба күйінде сақталып отыр. Осы тұрғыдан алғанда жұмыстың өзектілігі бабаларымыздың еңбектерінің қолжазба нұсқаларына атрибуция жасап, библиографиялық кітаптарда, қолжазба каталогтарында орын алған қателіктерді көрсетіп, оларды ғылыми тұрғыдан дәлелдей алғанында көрінеді. Ұсынылған диссертациялық жұмыстың тақырыбы жоғарыда аталған маңызды мәселелерді ғылыми-теориялық және салыстырмалы әдістер негізінде қарастыру тұрғысынан өзекті саналады.

<p>4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды</p> <p>1) айқындайды; 2) жартылай айқындайды; 3) айқындамайды</p>	<p>Диссертациялық жұмыстың мазмұны мен құрылымы зерттеу жұмысының тақырыбын айқындайды. Диссертант алғашқы тарауда Испиджаб қаласы және ол қаладан шыққан ғалымдардың ислам өркениетіндегі орнын тарихи тұрғыдан көрсеткен. Бірінші тарау үш тараушадан құралған. Екінші тарауда диссертант Ахмад ибн Мансур әл-Испиджабидің өмірі мен шығармашылығын зерттеген. Екінші тарауы да өзара үш тараушадан құралған. Үшінші тарауда диссертант Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегінің құндылығы мен ерекшеліктерін компаративистикалық әдіс арқылы зерттеп, көрсете білген. Ғылыми жұмыс аясындағы шешімдер мен қағидаттар тақырыптың мазмұны аясында шығарылған.</p>
<p>4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:</p> <p>1) сәйкес келеді; 2) жартылай сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді</p>	<p>Диссертацияның мақсаты мен міндеттері зерттеу тақырыбына сәйкес келеді. Диссертант Қазақстандық исламтану мектебінің тарихи негіздерін көрсету бойынша ұсыныстар әзірлеуді мақсат еткен. Сол мақсатқа сәйкес сегіз түрлі міндет айқындап, міндеттерді тиісті дәрежеде орындаған.</p>
<p>4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылысы логикалық байланысқан:</p> <p>1) толық байланысқан; 2) жартылай байланысқан; 3) байланыс жоқ</p>	<p>Диссертацияның барлық тараулары мен тараушалары арасындағы логикалық байланыс жақсы сақталған, ішкі бірлікке ие. Зерттеуші алдымен Испиджаб қаласы мен ондағы ғалымдардың ислам өркениетіндегі орнын тарихи тұрғыдан негіздесе, екінші тарауда диссертация тақырыбына сай Ахмад ибн Мансур әл-Испиджабиге және оның ғылыми</p>

			<p>мұрасын тереңірек зерттеген. Үшінші тарауда диссертация тақырыбына сай Ахмад ибн Мансурдың еңбектерінің ішінен «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегіне айрықша тоқталып, оның құндылығы мен ерекшеліктерін салыстырмалы әдіс арқылы зерттеп, айқындаған.</p> <p>Автор ұсынған жаңа шешімдерін бұрыннан белгілі шешімдермен салыстыра дәлелдеген. Аталған тақырып аясында өзінен алдын жазылған жұмыстарға сыни талдау жасап, баға берген. Сонымен қатар қолжазба нұсқаларын деректанулық және исламтанулық талдау кезінде салыстырмалы әдіс кең қолданыс тапқан. Зерттеу нәтижелері өзінен бұрынғы зерттеулермен салыстырылып бағаланған.</p>
5	Ғылыми жаңашылдық принципі	<p>4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:</p> <p>1) сыни талдау бар; 2) талдау жартылай жүргізілген; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген</p> <p>5.1 Ғылыми нәтижелер мен қағидаттар жаңа болып табыла ма? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)</p>	<p>Диссертациялық жұмыстан шыққан нәтижелерге салыстырмалы түрде ішінара жаңа деп баға бердік. Өйткені испиджабтық ғалымдардың қолжазба еңбектері шетелдік және отандық ғалымдар тарапынан докторлық және магистрлік диссертациялар жазылған. Алайда диссертант аталған зерттеуінде сүйенген қолжазба нұсқалары бұрын зерттелмегендігін дәлелдей білген. Осы тұрғыдан алғанда жасалған ғылыми нәтижелер салыстырмалы жаңа деп қарастырдық.</p> <p>Дегенмен осы уақытқа дейін отандық зерттеушілер тарапынан жалпы испиджабтық ғалымдар мен</p>

олардың қолжазба еңбектері зерттелгенімен, нақты Ахмад ибн Мансур әл-Испиджаби мен оның «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегінің қолжазбасы әлі зерттелмеген болатын. Сонымен Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегінің қолжазбасы араб әлемінде бірнеше зерттеушілер зерттегенімен, олардың аталмыш еңбектің нақты қолжазба нұсқаларына қол жеткізе алмағандығын диссертант өз аталған жұмысында дәйектей алған. Бұл ретте диссертанттың Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегінің көптеген қолжазба нұсқаларын зерттеп, олардың ішінен нақты авторға тиесілі нұсқаларын анықтау барысында шығарған нәтижелерін толығымен жаңа деп есептеуге негіз бар.

5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа болып табыла ма?
 1) толығымен жаңа;
 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады);
 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)

Диссертация қорытындыларының бірі жартылай, бірі толығымен жаңа болғандықтан, жалпы алғанда оларға ішінара жаңа деген баға берілді. Қарахан мемлекетінің Самарқанда қолданған діни-саяси жағдайында Испиджаб және Нәсәф ғалымдарының орнына қатысты шыққан қорытындылар алдыңғы зерттеулердегі тұжырымдарға негізделгендіктен ішінара жаңа деп бағаланды.

5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?
 1) толығымен жаңа;

Диссертация жұмысының тақырыбы әлеуметтік-гуманитарлық ғылым бағытында орындалғандықтан техникалық, технологиялық, экономикалық салалармен тікелей байланыспайды. Десе де диссертацияда елімізде исламтану мектебін қалыптастыру және отандық дін ғалымдарының

		<p><u>2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады);</u> 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)</p>	еңбектерін ғылыми айналымға енгізу бойынша шешімдері ұсынылған және негізделген.
6	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/ негізделмеген (qualitative research және өнертану және гуманитарлық бағыттары бойынша)	Диссертациялық жұмыстың әрбір тарауындағы мәселелер бойынша жасалған қорытындылар ауқымды дәлелдемелерге негізделген. Қорытындылардың бір бөлігі теориялық зерттеу нәтижелеріне негізделсе, екінші бөлігі эмпирикалық зерттеуден алынған дәлелдемелерге негізделген.
7	Қорғауға шығарылған негізгі қағидаттар	<p>Әр қағидат бойынша келесі сұрақтарға жауап беру қажет:</p> <p>7.1 Қағидат дәлелденді ме? <u>1) дәлелденді;</u> 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді</p> <p>7.2 Тривиалды ма? 1) ия; <u>2) жоқ</u></p> <p>7.3 Жаңа ма? <u>1) ия;</u> 2) жоқ</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; <u>3) кең</u></p>	<p>7.1. Диссертация жұмысында зерттеуші 8 қағидат айқындаған. Олардың әрқайсысы жеткілікті деңгейде дәлелденген.</p> <p>7.2. Зерттеу жұмысының қағидаттары тривиалды емес. Диссертант қағидаттарды өзіндік тәсілмен, жан-жақты қарастырып қалыптастырған.</p> <p>7.3. Диссертация жұмысында 8 қағидат жасалған. Олар салыстырмалы түрде ішінара жаңа саналады. Бірінші қағидатта – тарихи және ғұмырнамалық әдебиеттерде кездесе бермейтін Ахмад ибн Мансурдың ғылыми генеалогиясы жайлы тың мәліметтер келтіріп, Ахмад ибн Мансурдың ұстазы – Әбу әл-Хасан Али ибн Бәкір әл-Испиджаби болғандығын анықтаған, екінші қағидатта – Ахмад ибн Мансурдың еңбектерінің саны мен атаулары аясында талдау жасалып, олардың қайсыларының күнімізге дейін жетіп-жетпегендігі нақтыланып, автордың жаңа</p>

7.5 Мақалада дәлелденген бе?

1) ия;

2) жоқ

еңбектерінің есімдері анықталған, үшінші қағидатта – қолжазба каталогтарында келген Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» еңбегінің қолжазба нұсқаларына қатысты орын алған шатасулар айқындалып, олардың авторға нақты тиесілі және тиесілі еместері текстологиялық әдіс арқылы тұжырымдалған, төртінші қағидатта – Ахмад ибн Мансурдың қазылық қызметі барысында берген бірнеше пәтуаларына діни және саяси тұрғыдан талдау жасалып, сол дәуірдегі биліктің саяси ұстанымы мен халықтың діни ахуалы анықталған, бесінші қағидатта – Махмуд ибн Сүлейман әл-Кафауидің «Ката`иб әл-ағлам» атты еңбегіндегі деректерді саралай отырып, Ахмад ибн Мансурдың Қарахан мемлекеті басшылары тарапынан Самарқан қаласына қазылық қызметке шақырылмастан бұрын, ғалым өзінің туған қаласы Испиджабта қазылық қызмет атқарғандығын тұжырымдаған, алтыншы қағидатта – Ахмад ибн Мансурдың ұстаздары мен шәкірттеріне қатысты қалам тербеген ғалымдардың зерттеулерін саралай отырып, оларда кеткен қателіктерді дәлелдәйектермен көрсеткен, жетінші қағидатта – Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» еңбегін жазу барысында Құран, сүннет, ижмағ, қияс, истихсан, сахаба сөзі, әдет-ғұрып сынды жеті шарифат қайнаркөздерін қаншалықты қолданғанын анықтау үшін сандық зерттеу жүргізіп, пайда болған сандық көрсеткіштер негізінде еңбектің сапалық құндылығы

			<p>анықталған, сегізінші қағидатта – Әбу Бәкір әл-Жассастың «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» еңбегі мен Ахмад ибн Мансурдың «Шарх Мухтасар ат-Тахауи» еңбектерін салыстырмалы зерттеу барысында олардың арасында жазылу мақсаты мен методологиясы тұрғысынан үлкен айырмашылықтар мен ерекшеліктердің бар екендігі көрсетілген.</p> <p>7.4. Диссертация қағидаттары теория мен практикадағы қолдану деңгейі «кең». Атап айтқанда зерттеуден алынған ғылыми нәтижелерді ислами ЖОО, ислам зерттеулері орталықтары мен өзге де салаға қатысы бар ұйымдар ауқымында кең қолдануға болады.</p> <p>7.5. Диссертацияда көрсетілген қағидаттар талапқа сәйкес ғылыми жарияланымдар ауқымында дәлелденген.</p>
8	Дәйектілік принципі Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	<p>8.1 Әдістеменің таңдауы – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған</p> <p>1) ия; 2) жоқ</p> <p>8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау</p>	<p>Диссертациялық жұмыста әдістемелік таңдау толық негізделген, оларды жұмыстың жазылу барысынан көруге болады. Диссертациядағы зерттеулер мен талдаулар сапалық әдістер негізінде жүргізілген. Зерттеу жұмысында екінші реттік дереккөздермен қатар бірінші реттік дереккөздер де кең қолданылған.</p> <p>Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологиялар, ғылыми зерттеулердің замануи әдістемелерін қолданғаны байқалады. Деректерді талдау нәтижелері түрлерінде интерпретацияланған.</p>

<p>әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ</p>	
<p>8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ</p>	<p>Диссертация жұмысының зерттеу нысаны эксперименттік зерттеулерді қажет етпеді. Теориялық қорытындылар нақты исламтанулық және деректанулық зерттеулермен дәлелденіп расталған.</p>
<p>8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған</p>	<p>Диссертант зерттеу жұмысында ұсынған ой-тұжырымдарын шетел және Қазақстан зерттеушілерінің еңбектеріне сілтеме беру арқылы негіздеген. Диссертация жұмысында исламтанулық және деректанулық зерттеуден жинақталған бірінші реттік дереккөздерді ғылыми талдау негізінде маңызды әрі дәйекті мәлімдемелер жасалған.</p>
<p>8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті / жеткіліксіз</p>	<p>Диссертациялық жұмыста сала бойынша жазылған әдебиеттерге жеткілікті деңгейде ғылыми айналымда бұрын-соңды болмаған әдебиеттерге шолу жасалынған. Әдебиеттік шолу ислам құқығы саласындағы қолжазбаларға қатысты әдебиеттермен</p>

			қатар, соңғы жылдары жазылған ғылыми мақалалар мен зерттеу жұмыстарын қамтыған. Оның ішінде аталған тақырып аясында ізденген зерттеушілердің еңбектеріне арнайы шолу жасалған. Ізденуші әдебиеттерге кешенді шолу жүргізу арқылы диссертация тақырыбының өзектілігі мен ғылымға қосар үлесін жақсы негіздеген.
9	Практикалық құндылық принципі	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар: 1) ия; 2) жоқ	Диссертацияның теориялық маңызы жоғары бағалануға лайық. Зерттеу нәтижелері Испиджаб қаласындағы фикһ мектебінің болғандығын, және оның даму кезеңдері мен ислам құқығы саласына қосқан үлесін терең түсінуге мүмкіндік береді.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) ия; 2) жоқ	Диссертацияда қол жеткізілген ғылыми нәтижелердің практикалық маңызы жоғары. Зерттеу жұмысынан шыққан қорытындылар еліміздегі исламтану саласының дамуына маңызды ұсыныстарды қамтыған.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа болып табылады? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Диссертациялық жұмыстағы практикалық ұсыныстарды «жартылай жаңа» деп қарастыруға болады. Атап айтқанда Қазақ жерінен шыққан ғалымдардың дәстүрлі ислами мұрасын зерттеп, өндеп, ғылыми айналымға енгізетін арнайы исламтанушы мамандарды дайындауға қатысты жасалған ұсыныстар мазмұн тұрғысынан бұрын қолға алынған ұсыныстарды толықтырушы сипатта болғандықтан, жартылай жаңа деп бағаланады. Сонымен қатар Қазақ жерінен шыққан дін ғалымдарының ғылыми

			мұраларын жан-жақты зерттеу мақсатында ЖОО мен ғылыми-зерттеу институттарындағы исламтанушы мамандарды Қазақстан исламтануының көрнекті өкілдері тақырыбы аясында магистрлік және докторлық диссертациялар, ғылыми монографиялар жазып, қорғауға бағыттау және университетішілік және мемлекеттік жобалар ұсынуға қатысты берілген ұсыныстар да жартылай жаңа деп бағаланады. Осы аталған жағдайларға байланысты зерттеуден шыққан ұсыныстарға жартылай, яғни ішінара жаңа деген баға бердік.
10	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Диссертацияны жазудағы академиялық жазу сапасы жоғары болып табылады. Автор теориялық және деректік мәліметтерді талдауда ғылымда мойындалған әдіснамаға сүйене отырып, ғылыми стильде баяндаған. Диссертациялық мәтін ғылыми нормаларға сәйкес жазылған.

Ресми рецензент пікірінің қорытынды шешімі:

«8D02201-Исламтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Илесбеков Бижан Оразалиевичтің Ахмад ибн Мансур әл-Испиджаби (480/1087 ж.к.б.) және оның «Шарх Мухтасар әт-Тахауи» еңбегі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына философия докторы (PhD) дәрежесі берілсін.

Ресми рецензент:

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің аға оқытушысы, PhD докторы (жұмыс орны, ғылыми дәрежесі)

Н.Е. Қайрбеков

